

Nr 49.

Ankom till riksdagens kansli den 31 maj 1940 kl. 5 e. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder till skydd för prästgårdarnas byggnadskultur, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 12 april 1940 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 211, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under återopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollen över ecklesiastikärenden för den 21 oktober 1938 och den 12 april 1940 föreslagit riksdagen att *dels* antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag om ändrad lydelse av 7 och 32 §§ ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 (nr 400), *dels ock* medgiva, att uppkommande kostnader för de byggnadssakkunniga tjänstemännens anlåtande må bestridas på sätt av chefen för ecklesiastikdepartementet i propositionen angivits.

Det vid propositionen fogade lagförslaget är av följande lydelse:

Förslag

till

L a g

om ändrad lydelse av 7 och 32 §§ ecklesiastik boställsordning
den 30 augusti 1932 (nr 400).

Härigenom förordnas, att 7 och 32 §§ ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

7 §.

Prästgård skall — — — kapitel föreskrives.

Vid anordnande av ny prästgård så ock vid planläggning och utförande av arbeten berörande hus eller andra anläggningar å redan förefintlig prästgård bör städse noga beaktas vad god byggnadskultur kräver; skolan för tillsyn häröver särskilt iakttagas av Konungen därom meddelade föreskrifter.

Erfordras ny — — — ändamålet erbjudes.

32 §.

Boställsnämnd åligger — — — gälle ordförandens.

Boställsnämndens beslut i fråga om ny prästgårds anordnande så ock om utförande av sådana arbeten berörande hus eller annan anläggning å redan förefintlig prästgård, vilka kunna från kulturhistorisk eller estetisk synpunkt anses vara av betydelse för prästgårdens yttre eller inre byggnadskaraktär, skall för att vinna bindande kraft underställas stiftsnämndens prövning och fastställelse.

Föreligger för boställsnämnden fråga om utförande av större ny- eller ombyggnad å löneboställe och yppas inom nämnden vid beslut därom skiljaktiga meningar, skall ärendet i sådan del hänskjutas till stiftsnämnden för prövning och avgörande.

I fråga om sådant å prästgård eller löneboställe förefintligt byggnadsverk, som av Konungen förklarats vara att betrakta såsom byggnadsminnesmärke, skall gälla vad därom är särskilt stadgat.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, från trycket utkommit i Svensk författningssamling.

I samband med förevarande proposition har utskottet till behandling förehått två i anledning av densamma väckta motioner, nämligen nr 202 i första kammaren av herr *Karl Emil Johanson* m. fl. och nr 260 i andra kammaren av herr *Staxäng* m. fl. I motionerna, som äro likalydande, yrkas avslag på propositionen i dess helhet.

I fråga om de skäl som ligga till grund för Kungl. Maj:ts förslag får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till propositionen. Beträffande motionärernas motivering hänvisas till motionerna.

I 1932 års ecklesiastika boställsordning stadgas i 2 kap. under särskilda avsnitt om prästgård, om löneboställe och om boställsnämnds uppsikt över boställsförvaltningen. Beträffande prästgård återfinnas sålunda i 7—11 §§ de allmänna bestämmelserna rörande prästgårdsområdes storlek, prästgårds förläggning, antalet laga hus å prästgård och dessas anordnande med avseende å läge, inredning, byggnadsmaterial m. m. samt i 13—16 §§ stadgandena om pastoratets och i 17—20 §§ om prästgårdsinnehavarens skyldigheter i fråga om prästgården. Vad särskilt gäller prästgårds laga hus, vilka — jämlikt 13 § — samtliga skola underhållas och vid behov nybyggas av pastoratet, stadgas i 12 §, att vid bestämmandet av storlek, inredning och övrig beskaffenhet av dylikt hus skall iakttagas, å ena sidan,

att byggnadens varaktighet och tjänstinnehavarens skäliga behov tillgodoses samt, å andra sidan, att de med byggnadsskyldighetens fullgörande förenade kostnader ej varda mer än nödigt betungande. — Boställsnämndens befogenheter i avseende å boställsförvaltningen finnas närmast reglerade i 32 §. Enligt 33 § skall nämndens tillsyn såväl över prästgård som över löneboställe utövas genom ekonomisk besiktning. I 34—42 §§ finnas upptagna de närmare bestämmelserna om sådan besiktning och om vad därmed sammanhör ävensom åtskilliga andra för boställsnämndernas här ifrågasvarande verksamhet erforderliga procedurföreskrifter. Jämlikt nysnämnda 32 §, däri även meddelas föreskrift huru beslut av boställsnämnden fattas, skall det åligga boställsnämnd att med tillämpning av bestämmelserna i det förevarande kapitlet meddela föreskrifter angående prästgårds anordnande och löneboställes bebyggande samt att öva tillsyn å prästgårds och löneboställes hävd till hus och jord. Yppas vid beslut om större ny- eller ombyggnads utförande skiljaktiga meningar inom boställsnämnden, skall dock sådant ärende i den delen underställas stiftsnämndens prövning och avgörande. Utan hinder av vad boställsnämnden i här berörda frågor en gång beslutat äger nämnden jämlikt 43 §, där ändrade förhållanden så föranleda, med ändring av tidigare förordnande meddela nytt beslut i frågan.

Av den här lämnade redogörelsen framgår, hurusom lagstiftningen rörande prästgårdarna, sådan den kommit till uttryck i 1932 års ecklesiastika boställsordning, synes enbart ha tagit sikte på att — evad det gäller prästgårds första anordnande eller prästgårds förvaltning och underhåll samt tillsynen däröver — tillgodose rent praktiska krav, med hänsyn till, å ena sidan, prästgårdens ändamål och dess framtida bestånd och, å den andra, det byggnads- och underhållspliktiga pastoratets ekonomi. Däremot saknas i boställsordningen varje som helst anvisning, huruvida, då fråga är om byggnads eller annan anläggnings utförande å prästgård, hänsyn jämväl skall tagas till estetiska och byggnadskulturella intressen.

Kungl. kungörelsen den 26 november 1920 med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet innehåller vissa för offentliga byggnadsföretag i allmänhet gällande bestämmelser rörande beaktande av estetiska och allmänt byggnadskulturella krav. Enligt § 1 i denna kungörelse bör vid byggnadsföretag för statens eller menighets eller allmän institutions eller inrättnings räkning såväl i fråga om husbyggnader som byggnadsföretag av andra slag noga tillses, att all möjlig sparsamhet iakttages, att byggnaderna väl lämpas efter sitt ändamål samt att desamma fylla skäliga anspråk på värdighet och såvitt möjligt stå väl tillsammans med såväl den omgivande naturen som i grannskapet befintliga byggnader.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 14 augusti 1935 har *stiftsnämnden i Göteborg* framhållit behovet av kompletterande bestämmelser till den eck-

lesiastika boställsordningen i syfte att därmed skapa bättre garantier för tillvaratagande av det värdefulla i prästgårdarnas säregna byggnadskultur.

Byggnadsstyrelsen och *riksantikvarieämbetet* hava i anledning av denna framställning avgivit utlåtande den 22 oktober 1937, däri de, vitsordande behovet av ökat skydd för den byggnadskultur, som prästgårdarna företräda i vårt land, och av ett tillvaratagande av denna byggnadskulturs traditioner, förordat införande i boställsordningen av en bestämmelse av innebörd, att här ifrågakommande byggnadsfrågor skola underställas prövning av stiftsnämnden, som därvid skall hava att anlita särskild sakkunskap å området.

Sedermera hava rikets *övriga stiftsnämnder* efter remiss inkommit med yttranden i frågan samt *kammarkollegiet* avgivit utlåtande häröver. Därjämte har *västsvenska hembygdsnämnden* ingivit en skrift i ämnet.

Med anledning av vad sålunda förekommit förordnade Kungl. Maj:t enligt skrivelse till kyrkomötet den 21 oktober 1938, att kyrkomötets yttrande i ärendet skulle inhämtas.

Under åberopande av vad som anförts i kyrkolagsutskottets betänkande nr 20 anhöll *kyrkomötet* i skrivelse till Kungl. Maj:t den 25 november 1938 a) att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärd för genomförande av sådan ändring av gällande författningar, att boställsnämnds beslut skall underställas stiftsnämndens prövning, då beslutet avser ny-, om- eller tillbyggnad på prästgård eller annan sådan åtgärd, som förändrar prästgårdsbyggnads allmänna yttre karaktär, ävensom att vid behandling av dylikt ärende hänsyn skall tagas även till estetiska och kulturvårdande synpunkter, med rätt för stiftsnämnden att vid sin prövning, då anledning föreligger, inhämta yttrande av sakkunnig person; samt b) att Kungl. Maj:t måtte under förutsättning härav till stiftsnämndernas förfogande ställa erforderliga medel för bestridande av kostnader för anlitan av sakkunniga vid handläggning av dylika ärenden.

Sedan frågan därefter inom ecklesiastikdepartementet av *tillkallad sakkunnig*, kammarrådet Tom Wohlin, ytterligare beretts och denne med skrivelse den 19 mars 1940 överlämnat en promemoria med upprättat förslag angående viss ändring av ecklesiastik boställsordning för tillgodoseende av byggnadsvården vid landets prästgårdar m. m., ha häröver samt över kyrkomötets förenämnda skrivelse hörts *kammarkollegiet*, *byggnadsstyrelsen* och *riksantikvarieämbetet*, vilka på vissa punkter framställt erinringar mot vad den sakkunnige föreslagit.

Enligt den sakkunniges förslag skulle till 7 § boställsordningen fogas ett tillägg av innebörd, att vid anordnandet av ny prästgård så ock vid planläggningen och utförandet av arbeten berörande hus och andra anläggningar å redan förefintlig prästgård städse bör noga beaktas vad god byggnadskultur kräver; skolande för tillsyn häröver särskilt iakttagas av Konungen därom meddelade föreskrifter. Vidare skulle i 32 § boställsordningen in-

fogas ett nytt stycke, innehållande föreskrift att boställsnämnds beslut i fråga om ny prästgårds anordnande, så ock om utförande av sådana arbeten berörande hus eller annan anläggning å redan förefintlig prästgård, varigenom prästgårdens allmänna yttre eller inre karaktär komme att förändras, skall för att vinna bindande kraft underställas stiftsnämndens prövning och fastställelse. I samband med detta tillägg till 32 § har nuvarande tredje stycket i samma paragraf ändrats till att avse allenast löneboställen. I fråga om byggnadsverk, som av Konungen förklarats vara att betrakta såsom byggnadsminnesmärke, skall enligt förslaget gälla vad därom är särskilt stadgat.

Efter att hava lämnat en redogörelse för vad som förekommit under ärendets utredning anför *föredragande departementschefen* i den nu förevarande propositionen:

»Den allmänna betydelsen av den angelägenhet, för vilken jag här redogjort, har synt mig påtaglig. Då jag efter mitt tillträde till statsrådsämbetet hade att taga ställning till urvalet av de frågor inom det kyrkliga förvaltningsområdet, i vilka framställningar till den nu samlade riksdagen borde av Kungl. Maj:t avlätas, fann jag likvisst, om än med tvekan, att den slutliga regleringen av föreliggande spörsmål kunde — i den nuvarande krissituationen och med hänsyn till riksdagens arbetsbörda — framskjutas till ett kommande år. Emellertid har helt nyligen min uppmärksamhet fästs på ett nyligen inträffat fall, där bristen på bestämmelser på detta område återigen synes hota beståndet av en från kulturhistorisk synpunkt värdefull publik byggnadstillgång. De närmare omständigheterna i fallet ha, på sätt framgår av en av riksantikvarieämbetet till kammarkollegiet den 23 februari 1940 avlåten skrivelse, föranlett förstnämnda myndighet att framställa allvarliga erinringar i fråga om behovet av bestämmelser för ett effektivare skydd i förevarande avseende. Jag har på grund av vad här förekommit funnit mig icke kunna ifrågasätta ett uppskov med den i sådant syfte erforderliga författningsregleringen, och jag förutsätter med hänsyn härtill, att proposition i ärendet må jämlikt § 54 riksdagsordningen kunna avlätas utan hinder av att den tid, inom vilken propositioner till riksdagen såsom regel böra avgivas, numera gått till ända.

Beträffande räckvidden av och innehållet i de särskilda bestämmelser till skydd för byggnadskulturen vid våra prästgårdsegendomar, som må anses behövliga, föreligga i myndigheternas tidigare yttranden ävensom i kyrkolagsutskottets av kyrkomötet godkända betänkande i frågan samt i den sakkunniges promemoria i ärendet på åtskilliga punkter skiljaktiga förslag. Till sin principiella inriktning äro dock alla förslagen i stort sett sammanfallande. En i det hela nöjaktig lösning av frågan har synt mig kunna fotas på den sakkunniges förslag. De av kammarkollegiet och av byggnadsstyrelsen jämte riksantikvarieämbetet i dessa myndigheters förnyade yttranden i ärendet framställda anmärkningarna mot sakkunnigförslaget sy-

nas mig dock påkalla vissa jämkningar i detta. Jag får därför här något närmare beröra dessa myndigheternas anmärkningar.

I avseende på tillägget till 7 § boställsordningen, vari infogats en kortfattad anvisning om att vid bebyggelse å och ordnandet i övrigt av prästgård såväl kulturhistoriska som estetiska krav (god byggnadskultur) städse skola noga iakttagas, har kollegiet anmärkt, att denna anvisning lämpligare borde erhålla formen av en allmän hänvisning till den fylligare regel i samma ämne, som återfinnes i 1920 års kungörelse om det allmänna byggnadsväsendet. Jag erinrar emellertid om att, då det gäller de allmänna *praktiska* kraven på prästgårdarnas bebyggelse, en omedelbar föreskrift härom finnes intagen i boställsordningen (12 §), ehuru även 1920 års kungörelse i detta ämne innehåller ett jämväl på prästgårdarna tillämpligt stadgande av motsvarande innehåll, om än något annorlunda formulerat. Med hänsyn härtill och då en önskvärd samordning av de parallellt — i boställsordningen och i 1920 års kungörelse om det allmänna byggnadsväsendet — gällande anvisningarna i ämnet utan svårighet lär kunna företagas vid redigeringen av de särskilda tillämpningsföreskrifter till boställsordningen, som, på sätt den sakkunnige förutsatt, i allt fall bli behövliga, har jag, i likhet med byggnadsstyrelsen och riksantikvarieämbetet, icke funnit anledning till någon erinran mot sakkunnigförslaget på denna punkt.

I avseende på definieringen av de fall, då beslut av boställsnämnd i fråga om ändring av bebyggelsen vid redan anordnad prästgård skall underställas stiftsnämndens prövning, upptager sakkunnigförslaget bestämmelsen, att dylik underställning skall ske, då beslutet avser »utförande av sådana arbeten berörande hus eller annan anläggning å redan förefintlig prästgård, varigenom prästgårdens allmänna yttre eller inre karaktär komme att förändras». Syftet med den sålunda valda, allmänt hållna karakteristiken av underställningsfallen har tydligen varit att söka såvitt möjligt begränsa underställningsförfarandet till sådana ingrepp i bebyggelse och övriga anläggningar vid en prästgård, som, i händelse kulturhistoriska och allmänt estetiska hänsyn därvid åsidosättas, skulle få mera påtagligt menliga verkningar. En dylik eller likartad begränsning av underställningsfallen måste jämväl med hänsyn till stiftsnämndernas arbetsbörda få anses såsom angelägen. På sätt av myndigheterna anmärkts vidlådes dock den sakkunniges förslag i denna del av den svagheten, att underställningsregeln, sådan den däri avfattats, kan tänkas bli föremål för skiftande tolkningar, i varje fall om denna tolkning i första hand skall ankomma på boställsnämnderna, inom vilka organ den arkitektoniska sakkunskapen icke finnes särskilt representerad. Byggnadsstyrelsens och riksantikvarieämbetets ändringsförslag går ut på att obligatorisk underställning skall i fråga om redan förefintlig prästgård ske, då boställsnämndens beslut avser »rivning, tillbyggnad eller förändring av hus eller annan anläggning». Enligt dessa ämbetsverks mening borde följaktligen *varje* förändring — även den obetydligaste

— av ett hus eller annan anläggning påkalla underställning. Kammarkollegiet har i sitt förslag till en ändrad formulering av underställningsregeln ej ansett sig böra gå så långt utan modifierat regeln därhän, att underställning borde, i avseende på de redan förefintliga prästgårdarna, äga rum av boställsnämnds beslut »beträffande till- eller ombyggnad eller eljest större förändring av hus eller anläggning». Skiljaktigheten i dessa ämbetsverkens förslag ställer i rätt tydlig belysning den svårighet, som måste uppkomma, därest den åsyftade garantien för de kulturhistoriska och estetiska intressenas tillgodoseende i nu berörda fall skall knytas till byggnadsföretagets eller ingreppets tekniska storleksgrad. För egen del har jag också stannat i den uppfattningen, att en tillfredsställande lösning av frågan svårigen kan ernås på annan grundval än sakkunnigförslagets. Nödvändigt är dock härvid, att den av den sakkunnige föreslagna underställningsregeln i boställsordningen erhåller en ändrad, mera preciserad avfattning. Därjämte synes det mig emellertid lämpligt, att bedömandet, huruvida underställning jämlikt den angivna regeln bör ske, anförtros icke åt boställsnämnden utan åt den på området sakkunnige länsarkitekten. Här avsedda tilläggsbestämmelse i 32 § boställsordningen synes mig sålunda förslagsvis böra erhålla följande lydelse:

Boställsnämndens beslut i fråga om ny prästgårds anordnande så ock om utförande av sådana arbeten berörande hus eller annan anläggning å redan förefintlig prästgård, vilka kunna från kulturhistorisk eller estetisk synpunkt anses vara av betydelse för prästgårdens yttre eller inre byggnadskaraktär, skall för att vinna bindande kraft underställas stiftsnämndens prövning och fastställelse.

I den efterföljande administrativa regleringen torde i enlighet härmed böra intagas särskilda föreskrifter av i huvudsak följande innehåll. På boställsnämnden skall ankomma att, så snart fråga är om arbeten, som icke avse blott det löpande underhållet, innan boställsnämnden meddelar sitt beslut därom, hänskjuta av nämnden preliminärt godkänt förslag till länsarkitektens bedömande. Därest denne skulle finna de tillämnade arbetena icke hava sådan betydelse, som i den föreslagna tilläggsbestämmelsen till boställsordningen avses, böra handlingarna i ärendet, med besked därom, återställas till boställsnämnden. Skulle länsarkitekten åter finna det till honom remitterade förslaget innebära ingrepp i prästgårdens bebyggelse eller övriga anläggningar av dylik betydelse, skall han — vare sig förslaget utförande av honom prövas lända till en försämring eller förbättring av bebyggelsen från de speciella synpunkter, han i denna ordning har att bevaka — till boställsnämnden avgiva sakligt yttrande över förslaget. Till yttrandet bör i sist angivna fall tillika fogas länsarkitektens uttryckliga förklaring, att ärendet sålunda av honom befunnits vara av den beskaffenhet, att boställsnämndens slutliga beslut i frågan jämlikt boställsordningen skall underställas stiftsnämnden för prövning och fastställelse. Har

en dylik förklaring meddelats av länsarkitekten, skall det åligga boställsnämnden att föranstalta om beslutets underställning i föreskriven ordning. För den händelse länsarkitekten vid bedömandet av till honom inkommet förslag skulle finna detta vara i något avseende av betydelse från kulturhistorisk synpunkt, bör länsarkitekten, innan han själv till boställsnämnden yttrar sig däröver, tillstålla landsantikvarien förslaget med begäran om dennes utlåtande i ärendet.

Vad kammarkollegiet anfört om lämpligheten av att stiftsnämnderna erhöle befogenhet att för här avsedda tillsyn över prästgårdarna, främst i vissa städer, anvisa annan arkitekt än länsarkitekten, finner jag mig icke böra biträda. Jag anser nämligen önskvärt, att den speciella kontroll, som här åsyftas, kommer att utövas av byggnads-sakkunnig person i statlig tjänstemannaställning.

På sätt jag förut omnämnt kan jämlikt § 20 i 1920 års kungörelse med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet en särskild omvårdnad beredas vissa byggnadsverk, som på grund av kulturhistoriskt eller konstnärligt värde äro att betrakta såsom minnesmärken. Förutsättningen härför är emellertid, såsom denna författning uttrycker det, att byggnadsverket tillhör staten eller står under statsmyndighets eller statsinstitutions omedelbara inseende. Delade meningar ha i förevarande ärende uttalats beträffande frågan, om ifrågavarande författningsrum redan i dess nuvarande lydelse skulle kunna tänkas rymma möjlighet att bereda en här åsyftad speciell omvårdnad åt byggnadsminnesmärken jämväl på kyrklig boställsjord och sålunda i första hand vid prästgårdarna. I hittillsvarande praxis har dock detta spörsmål besvarats nekande. I likhet med den sakkunnige anser jag likväl uppenbara skäl tala för att ett dylikt speciellt skydd må kunna anordnas även för ett byggnadsminnesmärke på en prästerlig boställsgård. Och efter de upplysningar, som av byggnadsstyrelsen och riksantikvarieämbetet meddelats om förekomsten även på ecklesiastika löneboställen av byggnadsverk, som ur kulturhistorisk synpunkt äro av högt värde, anser jag fullt fog föreligga för dessa myndigheters hemställan, att även ett löneboställe eller en del därav må kunna underkastas en sådan särskild kontroll, varom här är fråga. Jag ansluter mig sålunda till dessa myndigheters förslag, att i 32 § i boställsordningen infogas en allmän, såväl prästgård som löneboställe berörande, hänvisning av innehåll, att i fråga om byggnadsverk, som av Konungen förklarats vara att betrakta såsom byggnadsminnesmärke, skall gälla vad därom är särskilt stadgat. Med hänsyn till den för närvarande föreliggande oklarheten i fråga om räckvidden av bestämmelsen i § 20 i 1920 års kungörelse förordar jag, i anslutning till vad kammarkollegiet därutinnan anfört, tillika, att i denna paragraf göres ett tillägg, varigenom otvetydigt framgår, att den däri meddelade bestämmelsen avser även byggnadsverk på prästgård och ecklesiastikt löneboställe. Första stycket i paragrafen torde i enlighet härmed kunna förslagsvis erhålla följande ändrade avfattning:

Kungl. Maj:t bestämmer, på förslag av byggnadsstyrelsen och efter övriga vederbörande myndigheters hörande, vilka staten tillhöriga eller under statsmyndighets eller statsinstitutionens omedelbara inseende eller under tillsyn av boställsnämnd, som i ecklesiastik boställsordning omförmäles, stående byggnadsverk skola, med hänsyn till egenskap av byggnadsminnesmärke, åtnjuta särskild därefter lämpad omvårdnad.

Vad den sakkunnige anfört i fråga om de rättsliga förutsättningarna för den tillärnade regleringen och i övrigt föreslagit med avseende på den närmare behandlingsordningen, finner jag mig kunna biträda. Till den administrativa regleringen synes böra hänföras jämväl det närmare bestämmandet av behandlingsordningen hos stiftsnämnderna med avseende på här ifrågavarande ärenden.

Vid bifall till mitt förslag kunna, på sätt av den sakkunnige omnämnts, väntas uppstå vissa kostnader i samband med de byggnadssakkunniga tjänstemännens anlåtande. Till länsarkitekt böra sålunda utgå vissa ersättningar enligt taxa för av honom avgivna yttranden och utredningar ävensom i förekommande fall resekostnadsersättning. I likhet med den sakkunnige anser jag denna kostnad icke böra drabba pastoraten utan bestridas från den av den sakkunnige angivna posten i avlöningsstaten för domkapiteln och stiftsnämnderna. För landsantikvariens biträde synes ej böra beräknas annan ersättning än resekostnadsersättning. Även sådan ersättning torde böra bestridas från ifrågavarande post. Då enligt gällande bestämmelser till avlöningsstaten från kyrkofonden omföres ersättning för de kostnader, som föranledas av stiftsnämndernas verksamhet, innebär mitt förslag, att utgifterna för den av mig tillstyrkta anordningen ytterst stanna på kyrkofonden.»

Den genom 1932 års ecklesiastika boställsordning genomförda regleringen av boställsförvaltningen innebär, att prästgård och löneboställe förvaltas av vederbörande pastorat under iakttagande av vad som i boställsordningen stadgas. Föreskrift härom har intagits i 2 § boställsordningen. Pastoratens boställsförvaltning äger rum i den kommunala självstyrelsens vedertagna former genom kommunala organ — kyrkostämma, kyrkofullmäktige, kyrkoråd, boställsstyrelse. Denna förvaltning står emellertid enligt 4 § boställsordningen under uppsikt av boställsnämnd och stiftsnämnd.

Jämlikt 32 § boställsordningen åligger det boställsnämnd att meddela föreskrifter angående prästgårds anordnande och löneboställes bebyggande. Med anledning härav torde, såsom i propositionen framhålles, varken anordnande av ny prästgård eller utförande av förändringar i bebyggelsen å redan förefintlig prästgård av pastoratet verkställas utan föregående prövning av boställsnämnden. Boställsnämndens tillsyn över prästgård och löneboställe utövas genom ekonomisk besiktning (33 § boställsordningen). Beträffande nybyggt hus å prästgård eller löneboställe har boställsnämnden att tillse, huruvida det är i överensstämmelse med givna föreskrifter samt i

Utskottet.

övrigt ändamålsenligt och med omsorg uppfört. Boställsnämnden meddelar därefter beslut huruvida huset må, i befintligt skick eller sedan därå anmärkta felaktigheter och brister blivit avhjälpda, insynas. Prövar boställsnämnden erforderligt, att ombyggnad sker av laga hus eller att sådant hus ersättes med nytt, skall nämnden ålägga pastoratet att verkställa ombyggnad eller nybyggnad (35 §).

Yppas inom boställsnämnden skiljaktiga meningar vid beslut om utförande av större ny- eller ombyggnad, skall ärendet i denna del underställas stiftsnämndens prövning och fastställelse (32 §). Enligt sin instruktion har stiftsnämnden att, i den ordning boställsordningen stadgar, utöva inseende över pastoratets förvaltning av prästgård och löneboställe med avseende å bebyggelse, jordbruk och skogsskötsel (2 § c. instruktionen). Över boställsnämndens beslut må pastoratet samt i vissa fall tjänstinhavaren eller arrendatorn föra klagan genom besvär hos stiftsnämnden. Klagan över stiftsnämnds beslut må, med undantag för vissa fall då klagan ej är tillåten, föras hos Konungen (57 och 58 §§). Dylika mål om beslut av stiftsnämnd i fråga om förvaltningen av prästlönstillgång tillhöra regeringsrättens upptagande och avgörande (2 § 9:o lagen om regeringsrätten).

Från den sålunda gällande ordningen föreslås i propositionen avvikelser i olika hänseenden. Dessa avvikelser åsyfta dels en ökad befogenhet för stiftsnämnd att efter underställning pröva frågor om ny prästgårds anordnande så ock om utförande av sådana arbeten berörande hus eller annan anläggning å redan förefintlig prästgård, vilka kunna från kulturhistorisk eller estetisk synpunkt anses vara av betydelse för prästgårdens yttre eller inre byggnadskaraktär, och dels en överflyttning å Kungl. Maj:t av beslutanderätten i vissa fall. I sistnämnda hänseende föreslås, att till 32 § boställsordningen fogas ett stadgande av innehåll, att i fråga om byggnadsverk, som av Konungen förklarats vara att betrakta såsom byggnadsminnesmärke, skall gälla vad därom är särskilt stadgat.

De särskilda bestämmelser som i propositionen åsyftas äro, såsom av utskottets redogörelse framgår, meddelade i kungörelsen den 26 november 1920 med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet. Jämlikt § 20 i denna kungörelse bestämmer Kungl. Maj:t vilka staten tillhöriga eller under statsmyndighets eller statsinstitutions omedelbara inseende stående byggnadsverk skola, med hänsyn till egenskap av byggnadsminnesmärke, åtnjuta särskild därefter lämpad omvårdnad. Sedan Kungl. Maj:t förklarat viss byggnad vara att anse såsom byggnadsminnesmärke gäller, enligt § 21 i samma kungörelse, att byggnadsminnesmärket eller dess inredning icke må utan Kungl. Maj:ts tillstånd rivras, överlätas, flyttas eller användas för ändamål varigenom dess kulturhistoriska eller konstnärliga värde förminskas. Ej heller må tillbyggnad, förändring eller, i den mån annat ej av Kungl. Maj:t föreskrives, reparation av sådant byggnadsverk eller dess inredning verkställas eller på ett för arbetets utförande bindande

sätt förberedas innan förslag därtill blivit av Kungl. Maj:t gillat. Vad sålunda stadgas utgör dock ej hinder för verkställande av till vanligt underhåll hänförlig eller brådskande reparationsåtgärd; anmälan därom skall emellertid ofördröjligen göras hos byggnadsstyrelsen, där icke reparationsåtgärden är av obetydlig beskaffenhet.

Alla arbeten berörande byggnadsminnesmärken av detta slag, vilka arbeten icke äro att hänföra till löpande underhåll, äro således beroende av beslut av Kungl. Maj:t. Dylika beslut fattas av Kungl. Maj:t i statsrådet. Även i fråga om utdömande av ett laga hus å prästgård eller löneboställe, vilket förklarats för byggnadsminnesmärke, skulle tydligen enligt förslaget beslutanderätten ligga hos Kungl. Maj:t och icke såsom i vanliga fall hos boställsnämnden.

Rättighet för Kungl. Maj:t att förklara byggnader av ifrågavarande slag för byggnadsminnesmärken skulle innebära en inskränkning av de förvaltningsbefogenheter som enligt boställsordningen tillkomma pastoraten samt boställs- och stiftsnämnderna. Enligt utskottets mening bör en sådan förändring icke genomföras i huvudsakligen administrativ ordning. Bestämmelserna i §§ 20—22 i 1920 års kungörelse synas icke vare sig avsedda eller avpassade för egendom med den förvaltningsrättsliga ställning som de ecklesiastiska boställena intaga. I kyrkomötets i propositionen intagna skrivelse behandlas icke frågan om rätt för Kungl. Maj:t att genomföra en dylik författningsändring. Denna fråga får anses tillhöra området för de kyrkligt-ekonomiska ärenden beträffande vilka kyrkomötet brukat höras.

Det nu behandlade spörsmålet synes över huvud icke befinna sig i så utrett skick att detsamma nu kan vinna sin lösning. Under förarbetena till 1920 års kungörelse uttalades, att åtgärder till byggnadsminnesvårdens höjande voro möjliga att genomföra utan stöd av en ändrad fornminneslagstiftning, såvitt det gällde statens egna historiska byggnader samt kyrkorna, under det att frågan huruvida enskilda och kommuner tillhöriga byggnader kunde bliva föremål för liknande omvårdnad som staten tillhöriga byggnader skulle bero av en revision av den allmänna fornminneslagstiftningen (se Betänkande ang. omorganisation och lönereglering av överintendentensämbetet m. m., avgivet den 1 november 1915, sid. 226 samt Kungl. Maj:ts proposition 1917 nr 258 sid. 65). I motiveringen till ett år 1921 av därtill förordnad kommitté framlagt förslag till lag angående kulturminnesvården framhålles, att all minnesvårdslagstiftning har att taga den strängaste hänsyn till den konflikt som så lätt uppstår mellan det allmänna minnesvårdande intresset samt de enskilda intressen av olika slag, vilka kunna vara bundna vid minnesmärkena. Kommittén uttalar därvid, att förslagets upphöjande till rättsnorm borde ske i den ordning som är stadgad för tillkomsten av allmän civillag.

De sålunda framkomna synpunkterna torde böra beaktas även i nu förevarande ärende. Då de föreslagna nya bestämmelserna angående byggnads-

minnesmärken tydligen äro grundade på den uppfattningen, att laga hus å prästgård eller löneboställe, vilket förklarats för byggnadsminnesmärke, framdeles skall användas för samma ändamål som förut, kunna konflikter mellan olika intressen uppstå. Sålunda torde det ofta kunna inträffa att en prästgårdsbyggnads dubbla egenskap av minnesmärke och bostad för tjänst innehavaren leder till, att det framtida underhållet fördyras samtidigt som byggnadens användbarhet såsom bostad förminskas. På motsvarande sätt kan bevarandet av ett byggnadsminnesmärke å löneboställe innebära en belastning å boställets ekonomi. Därest syftet med byggnadens förklarande för minnesmärke skall uppnås, måste byggnaden vårdas och underhållas jämväl efter det att den kommit i sådant skick att den icke längre kan godkännas såsom laga hus. Av propositionen framgår ej huru underhållet av ett dylikt byggnadsminnesmärke skall ombesörjas och bekostas. I förslaget talas i sista stycket av 32 § boställsordningen om »å prästgård eller löneboställe förefintligt byggnadsverk, som av Konungen förklarats vara att betrakta såsom byggnadsminnesmärke» utan att det angives att bestämmelsen är begränsad till att avse byggnadsverk som fortfarande är insynat såsom laga hus enligt boställsordningen.

Innan en lagstiftning kommer till stånd angående boställsbyggnaders förklarande för byggnadsminnesmärken, synes spörsmålet om den framtida underhållsskyldigheten böra erhålla en tillfredsställande reglering. Även till tjänst innehavarens krav på en ändamålsenlig bostad måste hänsyn tagas vid bevarandet av kulturminnesmärken.

På nu anförda skäl finner sig utskottet icke kunna tillstyrka vad propositionen innehåller i fråga om boställsbyggnaders förklarande för byggnadsminnesmärken.

Förutom bestämmelserna angående byggnadsminnesmärken upptager propositionen förslag att i boställsordningen skola intagas stadganden till åstadkommande av bättre byggnadskultur vid landets prästgårdar. Sålunda föreslås att i 7 § boställsordningen skall införas en anvisning därom att vid bebyggelse å och ordnandet i övrigt av prästgård såväl kulturhistoriska som estetiska krav (god byggnadskultur) städse skola noga iakttagas. Vidare föreslås att i 32 § boställsordningen skola upptagas nya föreskrifter, avsedda att garantera skärpt kontroll i förevarande hänseende.

Det torde ligga i sakens natur att vid byggnadsföretag berörande landets prästgårdar icke blott praktiska och ekonomiska synpunkter utan även kulturhistoriska och estetiska krav böra beaktas. När det gäller de praktiska kraven på prästgårdsbebyggelsen givas i 10 och 11 §§ boställsordningen närmare föreskrifter. Dessa fullständigas genom stadgandet i 12 §, att vid bestämmandet av storleken, inredningen och beskaffenheten i övrigt av laga hus å prästgård skall iakttagas, å ena sidan att byggnadens varaktighet och tjänst innehavarens skäligena behov tillgodoses, samt å andra sidan att de med byggnadsskyldighetens fullgörande förenade kostnaderna

ej bliva mer än nödigt betungande. Beträffande bebyggelsen å löneboställen föreskrives i 21 § boställsordningen, att densamma städse skall anpassas efter löneboställets storlek och avkastningsförmåga.

Vad därefter angår de estetiska synpunkterna har i § 1 i 1920 års förut nämnda kungörelse givits en generell regel, att det bör noga tillses att allmänna byggnader väl lämpas efter sitt ändamål samt att desamma fylla skäligen anspråk på värdighet och såvitt möjligt stå väl tillsammans med såväl den omgivande naturen som i grannskapet befintliga byggnader. Denna bestämmelse gäller för offentliga byggnader i allmänhet, jämväl för sådana som byggas för menighets räkning, och är omedelbart tillämplig i fråga om prästgårdsbebyggelsen. Med hänsyn till sitt innehåll synes denna bestämmelse väl passa för denna bebyggelse och den torde i lika mån som det föreslagna tillägget till 7 § boställsordningen vara ägnad att garantera uppfyllandet av de byggnadskulturella kraven. För vissa byggnader finnas i 1920 års kungörelse längre gående föreskrifter på detta område. Sålunda stadgas i § 18, att om byggnadsverk på grund av kulturhistoriskt eller konstnärligt värde är att betrakta såsom minnesmärke, tillkommer det myndighet eller menighet eller annan, under vars förvaltning dylikt byggnadsverk står, att vid vården av detsamma taga särskild hänsyn till dess berörda egenskap. I sådant avseende bör iakttagas, att förändring av byggnadsminnesmärke göres endast såvida den är att anse såsom nödvändig, samt i förekommande fall utföres så, att byggnadens värde ur kulturhistorisk eller konstnärlig synpunkt icke förringas. Detta stadgande gäller bland annat för byggnader som stå under menighets förvaltning. Genom detsamma understrykes vikten av att värdefulla äldre byggnader bevaras. Något behov av parallella bestämmelser i boställsordningen torde icke föreligga. De i propositionen föreslagna föreskrifterna i detta hänseende synas icke vara så fullständiga att de helt kunna ersätta dessa allmänna bestämmelser.

De myndigheter åt vilka boställsförvaltningen enligt gällande ordning är anförtrodd torde regelmässigt visa nödig varsamhet och pietet samt hänsyn till traditionen när det gäller prästgårdsbebyggelse, och kraven på byggnadernas värdighet samt anpassning till miljön torde lika väl som önskemålen beträffande god bostadsstandard ha blivit beaktade. Därest de kommunala myndigheterna vid handläggningen av ett byggnadsärende rörande prästgård skulle åsidosätta vad god byggnadskultur kräver, har boställsnämnden möjlighet att åstadkomma rättelse. Envar av boställsnämndens ledamöter kan också, genom att i ett ärende angående större ny- eller ombyggnad anteckna skiljaktig mening, bringa ärendet under stiftsnämndens prövning. Den allmänna uppsikt som sålunda redan enligt gällande författningar är anordnad över boställsförvaltningen torde icke kunna betecknas såsom bristfällig. Något verkligt behov av nya kontrollföreskrifter som särskilt taga sikte på de estetiska och kulturhistoriska värdena torde icke

vara för handen. Om anledning till anmärkning i detta hänseende funnits beträffande enstaka byggnadsärenden synes detta förhållande icke utgöra tillräcklig anledning till en lagstiftning av den omfattning som den ifrågasatta.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A) att förevarande proposition icke måtte av riksdagen bifallas; samt

B) att motionerna I: 202 och II: 260 måtte anses besvarade genom utskottets hemställan under A).

Stockholm den 31 maj 1940.

På första lagutskottets vägnar:

N. GÄRDE.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Gärde, Karl Emil Johanson, Branting, Eskhult, Caap, Theodor Magnusson, Brandt* och *Ahlkvist*;

från andra kammaren: herrar *Lindqvist, Hedlund* i Östersund, *Björling, Berg, Larsson* i Hede, *Lindberg* i Stockholm, *Hansson* i Vännäsby och *Gustafsson* i Lekåsa.

Reservation

av herrar *Gärde, Caap, Theodor Magnusson, Brandt, Ahlkvist, Lindqvist* och *Hansson* i Vännäsby, vilka ansett att utskottets yttrande och hemställan bort hava följande lydelse:

»Den genom 1932 — — — (lika med utskottsmajoritetens yttrande sid. 9—12) — — — för bygnadsminnesmärken.

Förutom bestämmelserna angående byggnadsminnesmärken upptager propositionen förslag att i boställsordningen skola intagas stadganden till åstadkommande av bättre byggnadskultur vid landets prästgårdar. Sålunda föreslås att i 7 § boställsordningen skall införas en anvisning därom att vid bebyggelse å och ordnandet i övrigt av prästgård såväl kulturhistoriska som estetiska krav (god byggnadskultur) städe skola noga iakttagas. Mot den föreslagna kompletteringen av boställsordningen på denna punkt synes ej något vara att erinra.

I propositionen föreslås vidare en utvidgning av stiftsnämndens befogenheter genom införande av ändrade regler för underställning av boställsnämndens beslut. Denna ändring bygger på principen att alla ärenden rörande anordnande av ny prästgård skola underställas stiftsnämnden samt att underställning i övrigt skall äga rum beträffande alla ingrepp i bebyggelse och övriga anläggningar vid en prästgård, vilka i händelse kulturhistoriska och allmänt estetiska hänsyn därvid åsidosättas skulle få mera påtagligt menliga verkningar. Förslaget överensstämmer i denna del i allt väsentligt med kyrkomötets hemställan till Kungl. Maj:t om beredande av ökat skydd för den byggnadskultur, som prästgårdarna företräda. Behovet av sådant skydd har också vitsordats av de i ärendet hörda stiftsnämnderna ävensom av kammarkollegiet, byggnadsstyrelsen och riksantikvarieämbetet. Såsom i ärendet framhållits torde stiftsnämnd på grund av sin sammansättning och verksamhet hava större möjlighet än den mera lokalt betonade boställsnämnden att överblicka och bedöma, vilka åtgärder som må anses erforderliga för skyddandet av prästgårdarnas byggnadskultur. Det bör erinras att det här icke såsom beträffande bestämmelserna om byggnadsminnesmärken är fråga om någon principiell avvikelse från boställsordningens förvaltningsbestämmelser utan endast om en jämkning av gränsen mellan boställsnämndens och stiftsnämndens befogenheter.

Beträffande de tillämpningsföreskrifter som torde bliva behövlige vill utskottet anföra följande. I de fall då boställsnämnds beslut skola underställas stiftsnämndens prövning finns endast en klagoinstans, nämligen regeringsrätten, vilket kan innebära en försämring av pastoratens möjligheter att få sina synpunkter framförda. Denna olägenhet synes väsentligen kunna undanröjas därigenom att vederbörande pastorat beredes tillfälle att hos stiftsnämnden yttra sig över de ändringar i boställsnämndens beslut som komma i fråga under stiftsnämndens prövning av ärendet. Föreskrift i detta avseende synes böra intagas i de av Kungl. Maj:t utfärdade tillämpningsbestämmelserna.

I fråga om gäldandet av de kostnader, som kunna uppstå i samband med de byggnadssakkunniga tjänstemännens anlitande, har departementschefen uttalat, att han anser att de icke böra drabba pastoraten utan bestridas från en av den sakkunnige angiven post i avlöningsstaten för domkapiteln och stiftsnämnderna. Utskottet biträder i denna del Kungl. Maj:ts förslag.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A) att riksdagen, med förklarande att det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget icke kunnat i oförändrat skick av riksdagen antagas, måtte för sin del antaga följande förslag till

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

L a g**om ändrad lydelse av 7 och 32 §§ ecklesiastik boställsordning
den 30 augusti 1932 (nr 400).**

Härigenom förordnas, att 7 och 32 §§ ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

7 §.

Prästgård skall — — — kapitel föreskrives.

Vid anordnande av ny prästgård så ock vid planläggning och utförande av arbeten berörande hus eller andra anläggningar å redan förefintlig prästgård bör städse noga beaktas vad god byggnadskultur kräver; skolande för tillsyn häröver särskilt iakttagas av Konungen därom meddelade föreskrifter.

Erfordras ny — — — ändamålet erbjudes.

32 §.

Boställsnämnd åligger — — — gälle ordförandens.

Boställsnämndens beslut i fråga om ny prästgårds anordnande så ock om utförande av sådana arbeten berörande hus eller annan anläggning å redan förefintlig prästgård, vilka kunna från kulturhistorisk eller estetisk synpunkt anses vara av betydelse för prästgårdens yttre eller inre byggnadskarakter, skall för att vinna bindande kraft underställas stiftsnämndens prövning och fastställelse.

Föreligger för boställsnämnden fråga om utförande av större ny- eller ombyggnad å löneboställe och yppas inom nämnden vid beslut därom skiljaktiga meningar, skall ärendet i sådan del hänskjutas till stiftsnämnden för prövning och avgörande.

I fråga om sådant å prästgård eller löneboställe förefintligt byggnadsverk, som av Konungen förklarats vara att betrakta såsom byggnadsminnesmärke, skall gälla vad därom är särskilt stadgat.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, från trycket utkommit i Svensk författningssamling.

B) att riksdagen måtte medgiva, att uppkommande kostnader för de byggnadssakkunniga tjänstemännens anlåtande må bestridas på sätt chefen för ecklesiastikdepartementet i propositionen angivit; samt

C) att de i ämnet väckta motionerna, I: 202 och II: 260, i den mån de ej kunna anses besvarade genom utskottets hemställan under A) och B), icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.»